

Krigen 1864

Af Elly Mardal

Illustrationer af Alfred Schmidt fra "På Feltfod, breve fra en dansk soldat." (1911).

Ved et lykkeligt tilfælde - da en gammel dragkiste skiftede ejer - dukkede disse gamle, gulnede breve frem.

Det var hos Stinne og Erik Vendelboe i Bubbøl, da de for en del år siden fik en gammel dragkiste, der havde stået i Vesterby i mere end 100 år.

Det viste sig, at den gemte godt på sit indhold - et hemmeligt rum med ca. 30 breve fint ombundet med bånd, så nu dagens lys.

Alle disse breve var skrevet til Anne Marie Kjær, der i årene 1860 til 66 var pige hos en bror i Krik kro. B1.a. fra broderen Poul Chr. Kjær, der fortæller om, hvorledes han oplevede krisen fra før krigshandlingerne tog sin begyndelse til retræten helt op til Ålborg.

Poul Chr. Kjær var født i Hunskjær i Bedsted sogn i begyndelsen af 1840'erne. Efter krigen vendte han tilbage til Nykøbing på Mors, hvor han havde tilbragt sine ungdomsår. Her blev han manufakturhandler i mange år.

Nykøbing 28 oktober 1862

Kjære søster.

Da jeg i aften sidder i stille ensomhed, tager jeg til pennen for underrette dig, at jeg Gud være lovet er frisk og rask og håber det samme for dig, da det jo er det vigtigste af alt i livet.

Jeg kan først fortælle dig at jeg har været til session og havde også den lykke at blive udskreven. Det var jo rigtignok en stor skade for mig, for nu er jeg jo i en god fortjeneste. Kjære søster, det kunde glæde mig, hvis du kunde få tid tilovers, at du kunde skrive mig et par ord, og lade mig vide, hvordan det står til hjemme. Jeg vilde gerne have vidst, hvordan det gik med fugleskydning, om der blev noget tjent eller ikke.

Peter lovede at ville skrive til mig om det, men det glemte han, jeg ved jo nok, at det kniber med tiden til at skrive, det er næsten med ham og mig som fader, lad mig også vide, hvordan markedet stod af, om den var lige så god, som den plejer. Lad mig også vide, om der ingen skibe er strandet i disse dage i det urolige veir, og om der ikke var meget høje vande. Her er vandet 1½ alen over almindelig vandstand, og jeg kan nok tænke mig, at der også var højvande deroppe. Det går næsten over hele havnen her og langt op i gaderne. Der strandede et fartøj her fra byen forleden dag på den anden side af Sallingsund, og skipperen druknede. Han hed Gravers Thommesen. Det kan godt være, at Peter kendte ham. Lad mig også vide, hvordan det gik med Hans Peter Josephsen og kone, om de blev frikjendt eller ikke. Nu bedes du hilse alle gode venner i Tåbel. Glem ikke at hilse Sine Wotmann og siig hende, hvad lykke jeg havde på session. Til slutning være du mange gange hilset fra din kjære broder. Glem ikke at lade mig vide, hvordan det går med det, du ved nok.

Poul Chr. Kjær.

Neumynster den 26. december 1863.

Kjære søster.

Da der i dag er en smule tid til overs for mig, tager jeg pennen for at lade dig høre et par ord fra mig og underrette dig, hvorledes jeg har det her.

Jeg er Gud ske lov frisk og rask og har været det hele tiden, og har også haft det godt, thi jeg har da haft en seng at ligge på hver nat endnu, og det er store ting i disse tider vi nu lever i. Jeg kan fortælle dig, at jeg kom til Sønderborg den 3. dennes, også var vi der til den 14. dennes, da rejste vi her til Neumynster. Vi marcherede fra Sønderborg til Flensburg, det var 5 mill den første dag, det var en varm tur. Vi har en 4 lispund at bære (= 32 kg), og det er ikke så lidt at marchere med. Dagen efter marcherede vi til Flensburg. Det var kun 1 mill. Vi kom dertil kl. 10 om formiddagen, og kl. 11 kom vi på banetoget, og så kjørte vi med det til der var 16 miil. Det var jo en god forletning, imod som vi skulde have marcheret, og det varede ikke ret

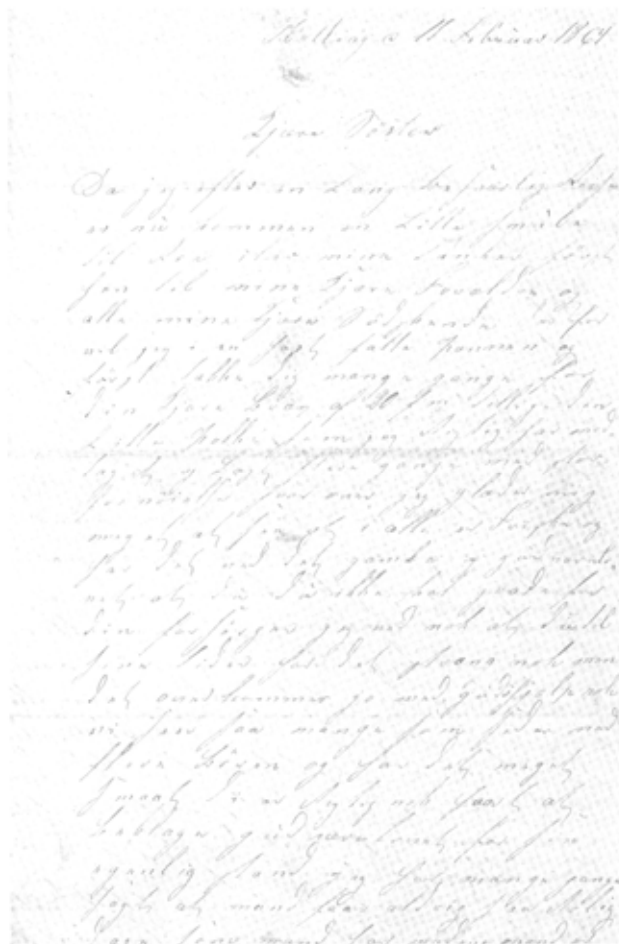
længe. Vi var i Neumynster før det var aften, men så kunde vi ikke blive indkvarteret der allesammen. Der skulde en deel på landet, og deriblandt var jeg. Jeg kom 1 mill ud på landet, og vi skal gå til byen hver anden dag efter brød. Det var jo ikke så kort en vej at gå. Det er om eftermiddagen, for om formiddagen er vi til øvelse, så vi har ikke ret meget tid tilovers. I går var vi da fri, men i dag har vi været i byen efter brød, og kl. 2 skal vi stille igen med fuld oppakning. Jeg siger rigtignok, at det er en dejlig juul. Vi skal spise til middag hver dag i vores kvarter, og det skal vi give 12 phennig for, så giver jeg 8 skilling til om dagen, og så får jeg caffè og smørrebrød morgen og aften. Det er billigt. Min juleaftens nadver, det var æbleskiver og caffè, det var deres skik og brug her, men disse tyske klamper, som de bruger her, dem kan jeg ikke spise. Det er blot boghvede, meel og vand, og så er det så sandet, at det ikke er til at spise. Jeg tænker ikke, at vi bliver her ret længe. De sagde, at vi skulde have rejst i dag, men det blev da løgn, og i dag siger de, at vi skal rejse i morgen til Rendsburg, men om det er bestemt eller ej, det ved jeg ikke, men ret længe bliver vi her vist ikke, men så får de jo at jage os, hvorhen de vil, det kan jo ikke hjælpe at gjøre nogen modstand. Jeg kan lade dig vide, at jeg havde brev fra gjæstgiveren for et par dage siden, og det var også et meget smukt brev. Han skrev, at han ville så gerne sende mig nogle fødevarer til julen, og så måtte jeg straks skrive til ham og lade ham vide, hvordan han kunne adressere det og hvis der ellers var noget, som jeg manglede, så skulde jeg lade ham det vide. Det var jo meget smukt af ham. Jeg skrev straks tilbage og takkede ham for det gode tilbud. Kjære søster, jeg har i mange dage ventet såre efter brev hjemmefra, men har ingen fået, jeg sendte far 10 rd. fra Sønderborg, som han skulde have til renterne. Jeg bad ham om at skrive mig til igen så snart som muligt og lade mig vide, om han havde modtaget disse penge, men jeg har ikke hørt noget fra ham siden. Der var et brev til Peter, men han har heller ikke svaret mig, nu håber jeg, at du er så god at skrive mig til så snart som muligt og lade mig vide, om fader har fået disse penge, og sig til fader, at han gerne kunde gøre mig den tjeneste at skrive mig et par ord til og lade mig vide, hvorledes de har det og således også, hvordan det gik med den nye hest, om den kom sig.

Den 27. igen. Ligesom jeg sad og var næsten færdig, blev vi blæst ind og skulde marchere fra byen, og vi har ligget i nærheden af Neumynster i nat og gjort fast vagt. Vi ved ikke, hvad tid vi skal rejse herfra, men det bliver da ikke ret længe til. Nu bedes du hilse dem mange gange hjemme og hilse dem tillige i kroen og alle de øvrige søskende, og glem ikke at hilse dem i Tåbel og Sine Wotmann og tillige alle gode venner og bekendte, men først og sidst hilses du mange gange fra mig, din hengivne broder
Poul Christensen Kjær.
7. regiment - 1. Compagni no. 507 - i
Neumynster

Kolding 11. februar 1864.

Kjære søster.
Da jeg efter en lang, besværlig rejse nu er kommen en lille smule til ro, iler mine tanker først hen til mine kjære forældre og alle mine kjære søskende. Derfor vil jeg i hast fatte pennen og først takke dig mange gange for dit kjære brev af 20. forrige måned, tillige den lille pakke, som jeg glad har modtaget og læst flere gange med stor glæde, og ser at I alle er friske og raske, og alt er ved det gamle, og Gud være lovet, at du ikke skal græde for din forsørger. Jeg ved jo nok, at du til tider har det strengt, men det overkommes jo med Guds hjælp. Vi seer så mange, som sidder med flere børn og har det meget småt, de er rigtignok at beklage. Gud være lovet for ens enlige stand. Jeg har mange gange sagt, at man får aldrig så rolige dage, som man har, medens man er ene. Kjære søster, jeg skal fortælle dig lidt om min sidste vandring. Jeg har Gud være lovet helsen og lever efter omstændighederne det bedste, jeg kan. Vi rejste fra Lille Reider den 29. f.m. og et par mil hen efter Rendsborg til. Der lå vi i to døgn og holdt

fælt vagt. Det var i disse dage, at fjenden gik over Ejderen. Så måtte vi rykke tilbage til Dannevirke, hvor vi kom til at holde en fæl vagt. Vi gik ude både dag og nat. Kom vi til kvarter engang, så var det sjældent længere end et par timer, før vi blev blæst ud igen, så vi kunde slet ingen søvn få, og så natten mellem den 5. og 6. kom der ordre til at vi skulde retirere herved efter. Da var vi rigtig udmattede, og så måtte vi marchere den hele nat, og dagen efter nåede vi på denne side af Flensborg. Så kom vi da til at ligge lidt den nat. Om morgenen kl. 4 måtte vi afsted igen. Vi gik 4 mil den dag, hvor vi så blev det meste af den nat. Næste dag marscherede vi 4 mil til Haderslev. Der kom vi kl. 4, men der blev vi rigtig modtagen. Vi fik alt, hvad vi vilde nyde. Vi stod ude på gaden, og de kom ud til os med smørrebrød, øl og brændevin, varm sødsuppe, varmt øl, caffè, hvedebrød, punsch, cigarer, og sådan blev vi ved til kl. 9, så jeg tror nok, enhver fik det, han vilde nyde, og det gav os en god opmuntring, da vi ikke havde fået noget varmt mad, siden vi rejste fra Lille Reider. Så kørte vi fra Haderslev og hertil. Der var bestilt 200 vogne, som kørte med os. Her kom vi kl. 3

om natten. Det var rigtignok en streng tur for os. Det knøg og frøs hele tiden. Jeg var slemt forkølet under rejsen, men nu er jeg ved at komme mig igen, så jeg håber ved Guds hjælp ikke, at det betyder noget. Det er næsten ikke at undres over, om man blev syg i sådan tilstand. Gud være lovet, at jeg ikke har været med i ilden endnu, men den tid kan jo snart komme, men så må vi jo takke Gud for den tid, der går godt. Jeg har ikke talt med Niels Christian siden vi rejste fra Reider, men jeg talte med Knud og nogle flere bekendte på vejen, da vi marscherede herved. Dem sendte jeg disse hilsener med til ham, for han var længere fremme ved de første vogne. De mente, at de skulde til Fredericia, men om det bliver ved det, ved jeg ikke. Den ordre kan snart komme. Nu må jeg snart ende min ringe skrivelse for denne gang og bede dig hilse Peter og Mariane og børnene mange gange og vore øvrige søskende. Glem ikke at hilse Sine og alle gode bekendte, men først og sidst hilses du mange gange fra din kjære uforglemmelige broder

Poul Christensen Kjær.

Kjære søster. Dersom jeg ikke skal nyde den glæde at betrede mit elskte fødeland mere, så har jeg jo en lille smule til eder at dele. Jeg har 50 rd. i sparekassen i Nykøbing og bogen ligger i det lille skab, som de kan sende bud efter. Dem vil jeg skænke kjære søster Maria, da jeg synes, hun er den, som kan komme til at trænge. Vores køkkenpige har min sylænder uhr. Den må du have, og resten enes I nok om at dele, men Gud forbyde, at det skulde ske.

Lad Maria se brevet.

p. t. Fredericia d. 4. april 1864.

Kjære søster.

Da jeg i dag har en smule tid, vil jeg tage til pennen for at takke dig mange gange for dit kjære brev, som jeg for lang tid siden har modtaget, og saa vidt jeg hudsker, har jeg ikke besvaret dig, for jeg har sjældent tid. Jeg kan ikke få skrevet mere end et brev ad gangen. Jeg kan først underrette dig, at jeg Gud være lovet er frisk og rask. Efter omstændighederne godt kan jeg ikke sige, at vi har det, thi for tiden er vi på vagt hver anden dag, og hver anden dag ligger vi i beredskab, og det har jo været holdt hele tiden endnu, men nu skulde man jo snart håbe, at det skal blive lidt nemmere, og det ville også være glædeligt for os, for vi er jo ude det meste af tiden, vi stiller hver morgen kl. fire for at være parat til at tage imod fjenden, for de går altid på tidligt om morgenen, men de er da ikke begyndt at gå på, siden vi kom her, et par dage efter, at de havde bombarderet byen. Siden har de ikke været her, men da var de også hårde ved byen. De skød en hel del i brand, og beboerne er næsten rømmet bort alle sammen. Det stod i dårlig tilstand, da vi kom til byen. Deres gode møbler lå rundt omkring og var spoleret. De havde jo ikke haft tid at tage det med. Der blev også skudt og såret en del civile folk i byen. De har stormet Dybbøl skanser, men de blev dog slagen tilbage igen. Og tyskerne mistede nok en stor mængde, og vores tog nogle til fange, men vi mistede jo også nogle. Kjære søster, du kan tro, at vi har et forfærdeligt roderi her. Disse barakker, som vi ligger i, er så lusede, at det næsten ikke er til at tænke på. Man skal holde sig ren, og jeg har da holdt mig ren hidtil, men jeg passer jo også nøje på at skifte linned tit. Det kniber jo lidt for os at få vadsket, for her er jo så få folk i byen, og her ligger så mange soldater, men du kan tro, at der er nogle, som er græsselig uvorne, og så ligger de og brækker dem i halmen. Saa kan du nok tænke dig, hvorledes de har det, men det er slet ingen skam, for det er så almindeligt. Naar man endda bare kan blive fri for andet utøj, som fnat og slige ting, så skal man være glad. Det andet kan man da rense sig for igen. Når man bare kunde få vadsket sådan her som hjemme, men de fleste vadsker jo dårligt og koger det ikke, og det er jo det vigtigste, men Gud ved, om det ikke snart skal få en ende, og det var også at ønske, for det er rigtignok en kedelig stilling at ligge her, og man fattes penge til, og fortjener ingen. Jeg ser, at Hans er

kommen til Nykøbing. Det kan jo være godt nok, men lønnen vil jo nok blive for lille, for der slides meget fodtøj, og sjadskes meget tøj væk, men han kan jo have gavn af at blive lidt dannet. Jeg ville ønske, at jeg snart kunde komme hjem til ham, så kunde det jo måske gå lidt bedre, for jeg kunde jo rette lidt på ham. Det er jo ikke så godt for sådan en ung knægt at være så langt borte blandt ene fremmede. Jeg skrev til ham forleden dag, og til pigerne, og jeg formanede ham jo det bedste, jeg kunne, og bad pigerne om at hjælpe ham lidt til rette, og det troer jeg også, de gør. Jeg havde brev fra en karl i Nykøbing i aftes, og han fortalte, at de havde 1ste regiment til indkvartering og prinsen lå på

gjæstgivergården, og at de ventede kongen til byen. Jeg tænker, Trap ønsker mig hjem i denne tid, da de har så meget at bestille. Der er også noget for Hans at begynde med. Nu nødes jeg til at ende min skrivelse for denne gang og beder dig hilse hele huset mange gange, og tillige at hilse vore kjære forældre og øvrige sødskende og alle gode venner og bekendte, og forglem ikke pigerne, men først og sidst en venlig hilsen til dig fra din kjære broder

P. C. Kjær.

Jeg skal hilse Eder alle fra min ven, Henrik Jensen.

Skriv snart igjen.

Grinsted, Nørre Sundby 12. maj 1864.

Kjære søster.

Din meget kjærkommende skrivelse af 17. f.m. har jeg for en tid siden med stor fornøjelse modtaget og bemærket dets indhold. Du kan tænke den glæde, det er for mig at modtage breve fra mine kjære sødskende og vores kjære forældre og høre, at I er alle friske og raske, og

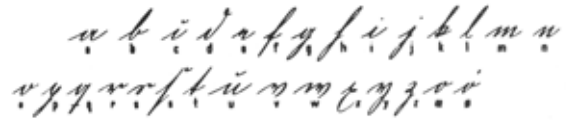
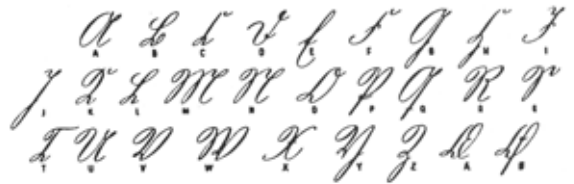
det samme gode kan jeg Gud være lovet tilmelde Eder igen, og det er jo den største glæde, at vi kan spørge fra hverandre, og især i den stilling, vi nu lever i. Kjære søster, jeg vil fortælle dig lidt om vores vandring i den sidste tid. Vi forlod Fredericia den 28. f.m. og kom til Fyn til en landsby, der hedder Sønder Åby, 2 mil nær Assens. Der lå vi i 5 dage, så marscherede vi 9 mil derfra og til Nyborg. Det marscherede vi i 2 dage, så blev vi indskibet der og sejlede derfra og til Frederikshavn. Så marscherede vi derfra og på 1 mil nær Ålborg. Der lå vi hele compagniet på en gård i 2 dage. Der marscherede vi fra i går og hertil. Det er rigtignok nogle varme dage at marschere i i denne tid, men varme er dog alligevel bedre end frosten. Thi i vinter, når vi havde hvil under marschen, så var vi jo straks frosne, men nu kan vi lægge os på det grønne og hvile os uden at frygte. Det er også mageløst, som vi skal rejse. Når vi regner, hvad vi har marscheret, siden vi blev indkaldt og til nu, så har vi marscheret flere hundrede mile. Først helt til Neumynster og tilbage igen til Jylland og til Als. Derfra til Fredericia og så igen til Fyn, og derfra næsten til Skagens pynt. Kjære søster, jeg havde ventet, at der snart skulde have bleven en ende på denne krigs rasen, og vi kunde være kommet hjem igen, men det ser jo ikke ud til, at det bliver med det første. Tyskerne har jo besat Jylland helt til Limfjorden, og det lader til, at de vil over den også, men Gud forbyde, at de skulde komme her over, for kommer de først over, så vil de jo nok besøge hele landet, og de er strenge at tage imod, for de tager med alt, hvad de vil have. Der siges, at de kører store læs ud af Ålborg hver dag, og sådan har de brugt det hele vejen, hvor de har været. Kjære søster, nu bedes du at hilse alle gode bekendte og venner fra mig, og du bedes at takke mange gange for de kjære hilsener, du

sendte mig i det sidste brev, men først og sidst være du hilset mange gange fra mig. Adjø, lev vel til vi ses. Det ønskes af din hengivne broder.
Poul Kjær.
 Skriv snart.

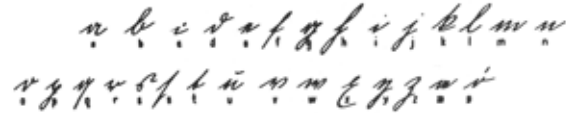
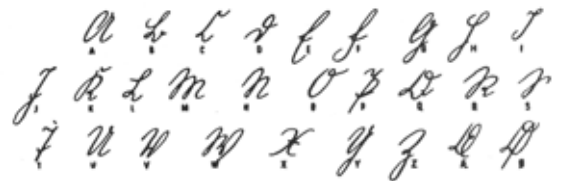
Kilde: Sydthy Årbog 1984, side 46-51.

Det gotiske alfabet

Kalligraferet

Haandskrevet

NB: Streg over et bogstav = dobbeltbogstav (m̄ = mm)

At kunne tyde de gotiske bogstaver er nøglen til at kunne læse håndskrifter, der er mere end 100 år gamle. — Prøv ved hjælp af alfabetet at

læse udsnittet af ét af Kjærs breve. Brug de oversatte breve i årbogen som facitliste.